

FRED NILSSON: Emigrationen från Stockholm till Nordamerika 1880-93. En studie i urban utvandring. Monografier utg. av Stockholms kommunalförvaltning 31. 392 s. Stockholm 1970. 48 sv. kr.

Da den svenske regering i 1907 pålagde demografen Gustav Sundbärg at forklare baggrunden for den vældige svenske udvandring til USA, var hans konklusion i korte træk, at årsagen til fænomenet var udviklingen inden for det svenske landbrug. Den gennemsnitlige brugsstørrelse i Sverige var blevet for lille, faldet i de internationale kornpriser havde gjort jordbrug urentabelt. Selv om det af Sundbärgs statistik fremgik, at relativt set var udvandringen fra byerne større end fra landdistrikterne, ville Sundbärg ikke anerkende, at masseemigrationen var noget urbant problem. Det begrundede han med, at byernes udvandrere kun var landboere, der passerede byerne inden de betrådte de store skibe – de var altså kun »maskerede« landboere. I Norge har Ingrid Semmingsen til en vis grad bekræftet dette synspunkt i en undersøgelse af udvandringen fra Bergen og Kristiania. – Dr. Fred Nilssons disputats, der blev forsvaret i Uppsala i foråret 1970, har som et hovedpunkt en imødegåelse af Sundbärgs og Ingrid Semmingsens opfattelse. Nilssons afhandling er et betydningsfuldt bidrag til en ny forståelse af den urbane udvandrings selvstændige problematik.

Når det gælder historisk statistik, er Sverige som bekendt noget af et slaraffenland, ikke mindst for demografer. Der er vel næppe noget land i verden, der har samlet og bevaret et så rigt og detaljeret befolkningsstatistisk materiale. Fred Nilsson har af denne rigdom valgt at anvende et så godt som ubenyttet materiale til sin undersøgelse, det s.k. Rotemannsarkiv i Stockholm, der fungerede effektivt fra 1878 og svarede ret nøje til de senere danske folkeregistre. Grundlaget for registret var årlige mandtalslister. Sådanne lister haves også for København (i Stadsarkivet); men medens disse kun angiver beboernes fødested og sidste opholdssted, kan man i det stockholmske Rotemannsarkiv følge indbyggernes flytninger i alle etaper og altså gøre dybtgående studier i mobiliteten i almindelighed og tilvandringen til en storby i særdeleshed.

Fred Nilsson har ud af dette materiale plukket knap 1500 emigranter inden for årene 1880-93 og analyseret deres forhold inden afrejsen. Man kan heraf dokumentere, at Sundbärgs billede af den urbane udvandring som en »camoufleret« afrejse fra landdistrikterne ikke slår til. Den overvejende del af udvandrerne havde boet mere end fem år i byen. Der var altså tale om mennesker, der flyttede ind til byen med den hensigt at bosætte sig fast i byen. De prøvede at tilpasse sig det urbane milieu, skaffe sig arbejde og sikre sig et udkomme. Men arbejdsforholdene under den store tilstrømning til byerne var barske. Industrialismen udviklede sig langsommere end den voldsomme befolkningsekspansion, og der opstod deraf sociale nødstilstande, som mere eller mindre tvang en del af indbyggerne til at udvandre til Nordamerika, for så vidt de på nogen måde kunne skaffe sig pengene til billetten. Alt i alt kan det konstateres, at tilbøjeligheden til at udvandre var større blandt tilflyttere til byen end blandt dem, der var født i Stockholm – men det kan vel ikke overraske. Muligheden for at finde beskæftigelse var betydelig bedre for de »indfødte«, der havde familie og bekendte i byen, end for tilflytterne, der stod helt på bar bund og måtte tage de dårligst aflønnede arbejder.

Af betydelig interesse er Fred Nilssons undersøgelse af udvandrernes bevægelser inden udvandringen. Det kan her konstateres, at vandringen fra landdistrikterne til hovedstaden foregik etapevis; stort set ingen rejste direkte fra et rent agrart område til Stockholm. Kun en femtedel af de indflyttede emigranter var født i byer; men de to femtedele af dem var inden ankomsten til Stockholm flyttet fra agrart til urbant område. Sådanne etapeflytninger kan også ad indirekte vej konstateres af de danske folketællinger, men alle de finere detaljer i fænomenet er vi forhindret i at studere.

Forbavsende få af de indflyttede emigranter kom fra områderne umiddelbart rundt om byen (Stockholm og Uppsala len), dér hvor man ville vente, at storbyens magnetfelt virkede kraftigst. De fleste kom fra områder i Syd- og Mellemsverige, hvor udvandringen i forvejen var meget stor, og hvor nøden altså kan antages at have været størst.

Dette og mange andre resultater har Nilsson fået ud af bearbejdelsen af Rote-mansarkivet. Den eneste bekymring man kan nære for deres holdbarhed er, at de hviler på et temmelig lille statistisk grundmateriale. Ud af de ialt 30.000 personer, der udvandrede fra Stockholm 1880-93, har forfatteren bearbejdet oplysninger om kun 1.500, altså ca. 5%. Nilsson har imidlertid gjort grundige metodiske overvejelser. De 1.500 repræsenterer udvandrerne fra to af byens sogne, Klara og Katarina, der beboedes af henholdsvis arbejdere og mere velstående borgere. Inden for disse områder er valgt 5 år med både høj og lav udvandringsintensitet. Skønt de 5% nok statistisk set kan anses for et forsvarligt sample, kunne man alligevel have ønsket det noget større, f.eks. dækkende 10%. Det er ikke usandsynligt, at der derved ville vise sig vigtige afvigelser og detaljer.

Foruden den statistiske bearbejdelse rummer Nilssons disputats også en social undersøgelse af udvandrernes arbejds- og boligforhold samt en gennemgang af stockholmske avisers information om udvandring og om forholdene i USA. Af særlig interesse i den internationale diskussion om udvandring er en ekskurs til afhandlingen, der drejer sig om pull- og pushfaktorerne. Nilsson imødegår her den kendte teori, der blev fastslået af Harry Jerome i 1920'erne og bekræftet af Dorothy S. Thomas senere, at pull-faktoren dominerede i masseemigrationen. Ekskursen varsler om en omvurdering af hele pull-push problematiken i en meget overbevisende, om end noget for håndfast argumentation. Skade kun, at den ikke er blevet indarbejdet i afhandlingen med anvendelse af det stockholmske materiale.

KRISTIAN HVIDT

THEOFANIS GEORGE STAVROU (Ed.): *Russia under the Last Tsar*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1969. xii + 265 s. 4 pl. \$ 7.50. Paper \$ 2.45.

Nikolaj II's regeringstid – var det afslutningen på det dekadente, allerede dødsdømte zardømme, eller dannede det indledningen til en række fornyelser i det russiske samfund, reformer, som ville have forvandlet Rusland til en moderne, mere demokratisk stat og overflødiggjort revolutionerne i 1917, om ikke 1. verdenskrig og de russiske nederlag var kommet imellem? Dette er det gennemgående tema i dette samleværk, der er opstået ved forfatterernes deltagelse i et seminar over perioden 1894-1917 ved Minnesotas universitet. Artiklerne hævdes